

ص ۱۵۶). او در ۱۳۳۴ ش (۱۳۷۵) در تهران درگذشت (مهدوی؛ صدوقی سها، همانجا).

روش درزی اصفهانی در فلسفه، مشائی بود. او علاوه بر ترجمه برخی متون فلسفی، رساله‌های بسیاری از ابن سینا را به فارسی ترجمه کرده است: برخی از آثار وی عبارت‌اند از:

- ۱) لمعات المسترشدين يا اصول عقايد دين (تهران ۱۳۰۶ ش). ۲) فلسفة الاعتماد (تهران ۱۳۱۱-۱۳۱۷ ش).
- ۳) كنزالحكمة، که ترجمه فارسی نزهة الارواح و روضة الافراح شمس‌الدین محمد شهرزوری* است و در ۱۳۱۶ ش در تهران چاپ شده است. او در این کتاب (ج ۲، خاتمه، ص ۱۵۷-۱۶۴) از کتاب اسفار ملاصدرا، انتقاد می‌کند و معتقد است که وی در آن کتاب فقراتی از کتابهای پیشینیان را بدون ذکر نام کتابها و مؤلف آنها آورده و آن مطالب را به خودش نسبت داده است. برخی از اهل فلسفه به این انتقاد پاسخ گفته‌اند (به ثبوت، ص ۱۲۳-۱۳۰، به نقل از ابوالحسن شعرانی؛ حائری یزدی، ص کد - کو). ۴) كنزالمسائل فی اربع رسائل، که مشتمل است بر ترجمه و شرح فصوص فارابی، ترجمه رساله‌ای درباره خیر و شر از خیام، تألیف رساله‌ای در بیان حدوث زلزله و رساله‌ای در شرح برخی اصطلاحات فلسفه. این کتاب در ۱۳۳۰ ش، در تهران چاپ شده است. ۵) ترجمه رسائلی از ابن سینا، از جمله: رساله عرشیه، همراه با مقدمه مفصلی که آن را فوائدالدریة نام نهاده است؛ رساله در سرفرد؛ رساله فیض الهی؛ رساله عشق؛ رساله تحفه، درباره تجرد و جوهریت نفس ناطقه؛ رساله ترغیب بر دعا؛ رساله اسرارالصلوة؛ تفسیر سوره توحید؛ تفسیر سوره قل اعوذ برب الفلق؛ تفسیر سوره قل اعوذ برب الناس؛ و کیفیت استجاب دعا. این مجموعه با عنوان رسائل ابن سینا (تهران ۱۳۶۰ ش) چاپ شده است. ۶) شرح و ترجمه شش رساله از ابن سینا، از جمله مبدأ و معاد، قصیده عینیه، اقسام علوم عقلی و تقسیم نفوس با عنوان راهنمای حکمت (تهران ۱۳۷۳). ۷) شرح منظومه سبزواری. ۸) تصحیح ترجمه فروغی از طبیعیات شفا (درزی اصفهانی، مقدمه، ص [۱-۲]؛ برای اطلاع از دیگر آثار وی به مشار، ج ۳، ستون ۵۶۷-۵۶۹).

مسابیح: اکبر ثبوت، «حدیث دانایی و آموزگاری»، در زندگی‌نامه و خدمات علمی و فرهنگی مرحوم علامه میرزاابوالحسن شعرانی، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۴ ش؛ مهدی حائری یزدی، کاوشهای عقل نظری، تهران ۱۳۶۱ ش؛ ضیاءالدین درزی اصفهانی، کتاب كنزالمسائل فی اربع رسائل، تهران ۱۳۳۰ ش؛ محمد بن محمود شهرزوری، کتاب كنزالحكمة: ترجمه نزهة الارواح و روضة الافراح، مترجم: ضیاءالدین درزی، تهران ۱۳۱۶ ش؛ منوچهر صدوقی سها، تاریخ

03 Mart 2019

حکماء و عرفاء متأخر بر صدرالمآلهین، تهران ۱۳۵۹ ش؛ خانیابا، مشار، مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی، تهران ۱۳۴۰-۱۳۴۴ ش؛ صلح‌الدین مهدوی، تذکرة القیور، یاه، دانشمندان و بزرگان اصفهان، اصفهان ۱۳۴۸ ش.

/ معصومه اسماعیلی /

درزی افندی، احمد، دولتمرد و فرستاده عثمانی به ایران، شاعر قرن دوازدهم. او در شهر وان زاده شد. تاریخ تولدش معلوم نیست. او با لقب یک چشم، کور و تخلصهای وافی و درزی شناخته می‌شود (به ثریا؛ د. ا. د. ترک، ذیل «درزی احمد افندی»). در پی از فارغ‌التحصیل شدن از مدارس زادگاهش، به استانبول رفت و در دیوان همایون به‌عنوان کاتب مشغول به کار شد. دولتمردان عثمانی از اشعار درزی استقبال کردند و او به سرعت ارتقای مقام یافت. از جمله در ۱۱۲۵، به منصب دفترداری (محاسبه‌چی) آناتولی و در ۱۱۲۷ به مقام کاتب سپاهیان^۱ دست یافت. سپس دفتردار خراج گردید (د. ا. د. ترک، همانجا؛ د. ترک، ذیل «درزی احمد افندی»؛ آق‌تپه^۲، ص ۳).

در پی تحمیل پیمان پاساروفچه^۳ به دولت عثمانی در ۱۷۱۸/۱۱۳۰، اتریشیها عثمانیان را وادار کردند تا برای مطلع کردن دولت ایران از مفاد آن پیمان - مبنی بر پذیرش آزادی تجارت اتریش با ایران از طریق خاک عثمانی - سفیری به دربار ایران بفرستند (ریاحی، ص ۵۰-۵۱؛ اوزون چارشیلی^۴، ج ۴، بخش ۱، ص ۱۵۰). از این‌رو، در ۱۱۳۲ دولت عثمانی درزی افندی را که مردی باذکاوت، و ادیبی فارسی‌دان و آگاه به مسائل اداری و مالی بود راهی ایران کرد (ریاحی، ص ۵۲؛ د. ا. د. ترک، همانجا).

درزی افندی در ۱۰ ربیع‌الاول ۱۱۳۳ در تهران به حضور شاه‌سلطان حسین صفوی رسید و بعد از حدود پانزده ماه، ایران را ترک کرد و در ۱۵ صفر ۱۱۳۴ وارد استانبول شد (ریاحی، همانجا؛ د. ایرانیکا، ذیل ماده). او بعد از بازگشت به استانبول، حاصل سفر خود را به صورت سفارتنامه تنظیم و به احمد سوم (حک: ۱۱۱۵-۱۱۴۳) و صدراعظم داماد ابراهیم‌پاشا نوشهرلی تقدیم کرد. در ازای خدمتی که در این مأموریت انجام داد، به مقام سردفترداری (باش محاسبه‌چی) منصوب شد و یک سال بعد در ۲ ربیع‌الاول ۱۱۳۵ در استانبول درگذشت (د. ا. د. ترک، همانجا؛ قس سامی، ذیل ماده، که مرگ وی را در تاریخ ۱۱۳۷ دانسته است).

ارزشمندترین اثر باقیمانده از درزی افندی سفارتنامه اوست. این اثر نخستین سفارتنامه فرستاده عثمانی به ایران است

1. sipahiler

2. Aktepe

3. Uzunçarşılı

17 TEM 2011

17 TEM 2011

643 Travels of Orientals in Europe. *Ottoman ambassadors to Persia and to Europe and their reports: texts and studies*. Collected and reprinted by Fuat Sezgin ... with Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer. Frankfurt am Main: Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, 2008, (Islamic Geography, 292), pp.210-215. [Originally published in *Asiatic Journal* (London) 24 (1827), pp.170-175.]

Dürri Ahmed Ef.

MADDE YAYINLANDIRTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

1726 Relation de Dourry Efendi, ambassadeur de la Porte Othomane auprès du Roi de Perse. Traduite du turk, et suivie de l'extrait des voyages de Pétis de la Croix, rédigé par lui-même. *Ottoman ambassadors to Persia and to Europe and their reports: texts and studies*. Collected and reprinted by Fuat Sezgin ... with Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer. Frankfurt am Main: Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, 2008, (Islamic Geography, 292), pp.1-196. [Ottoman mission in Iran in 1720; with journey of Pétis de la Croix to Syria and Iran in 1680-1681. Originally published in Paris (1810), 188pp.]

Dürri Ahmed Efendi

MADDE YAYINLANDIRTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE YAYINLANDIRTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

642 Relation de Dourry Efendi, ambassadeur de la Porte Othomane auprès du Roi de Perse. Traduite du turk, et suivie de l'extrait des voyages de Pétis de la Croix, rédigé par lui-même. *Ottoman ambassadors to Persia and to Europe and their reports: texts and studies*. Collected and reprinted by Fuat Sezgin ... with Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer. Frankfurt am Main: Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, 2008, (Islamic Geography, 292), pp.1-196. [Ottoman mission in Iran in 1720; with journey of Pétis de la Croix to Syria and Iran in 1680-1681. Originally published in Paris (1810), 188pp.]

Dürri Ahmed Ef.

17 TEM 2011

Balgoluk Tash Tasili Derohisi, s.d. 1967 Istanbul; Def / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

Dürri Ahmet Efendi'nin İRAN Sefareti

Prof. Dr. Münür AKTEPE

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyıl sonunda, 26 Ocak 1699 Karlofça ve Temmuz 1700 İstanbul anlaşmaları ile ilk olarak büyük toprak kayıplarına uğramıştı. Venedik, Avusturya, Polonya ve Rusya, Osmanlı İmparatorluğunun, Azak dâhil olmak şartıyla, âdeta Avrupa kıtası üzerindeki topraklarını kendi aralarında paylaşıyorlardı. Macaristan, Erdel, Podolya, Ukrayna ve Mora ile Dalmaçya sâhillerinin hemen hemen tamamı elden çıkmıştı; fakat Osmanlı Devleti zamanla bu toprakların telâfisi cihetine gitti. Nitekim 23 Temmuz 1711 Purut anlaşmasını kat'î şekle sokan 24 Haziran 1713 tarihli Edirne anlaşması ile Azak ve havalisi Rusya'dan geri alındığı gibi, Dalmaçya sahillerinde bâzı kal'alar hâric, Mora yarımadası ile birlikte Venedik Cumhuriyetine terk olunan yerler dahi, 21 Temmuz 1718 Pasarofça barışı ile geri alınmıştı. Ancak Avusturya ile yapılan 1716 - 1718 devresindeki savaşlar, sadrîâzam dâmad Ali Paşa'nın, Petervaradin'de şehid düşmesiyle, yine Osmanlı Devleti'nin aleyhine tecelli etti. Osmanlı İmparatorluğu

bu def'a Küçük Eflak (Batı Eflak) ve Macaristan'dan geriye kalan Tamışvar ile Banat bölgelerinden maada, Timuk, Morava, Drina ve Sava suları ile Tuna nehri arasında bulunan kuzey Sırbistan ve Belgrad havalisini dahi Pasarofça anlaşması ile Avusturya'ya bırakmak mecburiyyetinde kalmıştı.

Osmanlı Devleti'nin bu kadar büyük toprak kaybı karşısında, düşmanlarının ve bilhassa yeniçerilerin, sadrîâzam Nevşehirli Dâmad İbrahim Paşa'yı şiddetle muaheze etmelerine rağmen, İbrahim Paşa sadaretinin ilk yıllarında Avusturya hükûmetine karşı gayet dostâne bir siyaset tâkip etti. İbrahim Paşa devletin içişlerini kendi arzu ettiği şekilde bir düzene koyabilmek için, yalnız Avusturya'ya karşı değil, diğer komşu devletlere karşı da dostluk içinde yaşama politikasına önem vermişti. Şehid Ali Paşa'dan sonra sadarete ve aynı zamanda serdâr-ı ekremliğe getirilen Arnavud Halil Paşa ile Kayseriyeli Mehmed Paşalar, Osmanlı ordusu ile Avusturya kuvvetleri karşısında istenilen muvaffakiyeti elde

seyahatnameler

Prof. Dr. Münir AKTEPE

**Dürri
Ahmet Efendi'nin
İRAN Sefareti**

(Geçen sayıdan devam)

Dürri Efendi bu tarihten bir hafta sonra şahın i'timâdü'l-d-devlesi tarafından saraya davet edilmiş olduğu için Türk sefâret hey'eti yine Dürri Efendi'nin başkanlığında «âdâb-ı küllî ve nizâm-ı Osmânî üzere» bu def'a i'timâdü'l-d-devlenin meclisine vardı. Şah Hüseyin'in vezir-i âzâmı, Dürri Efendi'yi sarayında ve ayakda karşıladı. Nihayet yapılması gereken törenler sonunda, i'timâdü'l-d-devle, biran evvel görmek istediği, kendine mahsus bulunan mektupları teslim aldı (28); daha sonra Dürri Efendi'ye yanında yer verdi. Bir taraftan yine ma'lûm siyâsî mes'elelerin konuşulmasına başlanırken, diğer taraftan şekerler yenip, şerbetler içildi. Farsca ve türkçe yapılan konuşmalar sırasında, edebî münakaşalar da oldu, şiirler okundu. İstanbul ile Osmanlı devletinin diğer şehirleri hakkında sorulan sorular cevaplan-

landırıldı ve nihayet icrâ edilen musiki faslını müte'akip bu toplantı dahi sona erdi. Dürri efendi i'timâdü'l-d-devlenin sarayından ayrılırken, altın raht ile donatılmış bir de at hediye edilmişti; aynı zamanda yanında elli kadar, İran sarayına mensub mirahor ve rikâbdar bulunuyordu. Türk hey'eti böylece, büyük bir debdebe ve ihtişam içinde tekrar misâfir edildiği konağa döndü. Gerek şah Hüseyin, gerek i'timâdü'l-d-devlesi ve diğer devlet adamları, gelen mektupların muhtevâsını öğrendikten sonra daha serbest hareket etmeye başlamış ve Türk hey'etine karşı daha dostane muâmelelerde bulunmuşlardı. İran devlet adamlarını, Türk sefâret heyetine karşı iyi davranışlara sevk eden ve mâhiyyeti itibâriyle biri birine çok benzeyen bu mektuplardan birinde, yâni damad İbrahim paşa'nın, şahın baş vezirine gönderdiği mektubda şöyle deniliyordu:

«... Mukaddema saha-i zuhurda cilve-nüma olan gazve-i kübrây-ı Mora kulûb-ı abede ve ehillâ-i esnâm ve salibe dağdağa ferman olmaktan nâşi ekber-i mülûk-i nasara olan Nemçe çâsarı dahi tayy-i bisât-ı müsâlemet ve müsâfat ve temhîd-i mukaddemât-ı münâvat ve mükâvâfata mübâşeret etmekle mâbeynde nevâir-i hurub ve kitâl telehhüb ve iştî'âl üzere iken devlet-i ebed müddet-i Osmaniyye..... ile müsâlemet ve mühâdenet üzere olan İngiltere kiralı ve Niderlând'a cenerâllerinin tavassut ve ittifakları ile müsâlâha.... müte'ayyin ve mütehakkik olmağla... raiyyetin âşâyış ve rahat ve itminan ve refâhiyyetlerini ibtigaen izni ve ruhsat-ı hüda-vendigâri erzânî ve inâyet buyrulmağın vükelây-ı tarafeyn ve mutavassıtın-i zâtü'l-beyyinin bir câ-yı münasibde bi'd-defâat mükâleme ve müzâkereleri ile mu'âkid mevâdd-i adîde ve surût-ı ekîde üzerine akd-i müsâleme ve müvâdeai ihtitam ve rişte-i mu'âdat ve münaza'a inkuta' ve infisan bulduktan sonra şecere-i sulh ve salâhdan hâsil ve intifa'ı tarafeynin reaya ve beraya ve eâli ve edânisine şâmil olan semere-i ticâret ahvâli müzakere hilâlinde Nemçe diyarına şedd-i rehâlî ticâret eden sevdâ-girâh-ı memâlik-i İran akreb-i tarik-i selâmet rakik olan mesâlik memâlik-i mahrûsa-i ane'l-mehâvif ve'l-mehâllik-i Osmâniyyeden revan olmayıp Ejderhan ve sair me'âbirden güzêran olmaları ile iyâb ve zehablarında giriftâr-ı enva'-ı meşakk ve mudarr

(28) Sadriâzam İbrahim paşa adına, şah Hüseyin'in i'timâdü'l-d-devlesine gönderilen mektub örneği için bak. Nr. 3. Mektubun sureti, Nâme-i hümayun Defteri. Nr.6, s. 459 - 461, Başbakanlık Arşiv'inde bulunmaktadır.

Belgeler Türk Peki Dergisi, s.13, 1967 İstanbul

Dergi / Kitap

Kütüphanede Mevcuttur

seyahatnameler

Dürrî Ahmet Efendi'nin İRAN Sefareti

Prof. Dr. Münir AKTEPE

(Geçen sayıdan devam)

İran hükümeti, bu esnada doğudan afganlıların tecavüzüne ma'ruz kalan İran toprakları üzerinde, Osmanlıların da batı tarafından bazı haklar talep etmek amâcı ile bu sefâret hey'etini İran'a göndermiş olduğu kanaatindeydi. Bu sebeple biran önce, Dürrî Efendi'nin getirmiş olduğu nâmeler alınıp işin mâhiyeti öğrenilmek isteniyordu. Dürrî Efendi'ye nazaran, hatta iranlılar Türk sefâret hey'etinin İran'a muvasalatından evvel bir kısım hediyelerle birlikte İstanbul'a bir elçi göndermek ve 1718 Pasarofça anlaşmasını imzalayan Osmanlıların, İran'ın batı sınırları hakkındaki düşüncelerini öğrenmek istemişler; fakat Türk hey'etinin İran sınırına daha evvel geldiğini du-

yunca, neticeyi beklemekten başka kare bulamamışlardı. Bu itibarla Dârrî Efendi'nin getirdiği mektuplar, mu'tad merasimlerin icrâsından önce ve çok acele bir şekilde alınmak istenmişti. Dürrî Efendi ise, bu talep karşısında evvelâ Bağdad vâlisi Eyyûbî Hasan Paşa ile bunun kethüdâsının mektuplarını takdim etti. Fakat verilen mektuplar, İran devlet adamlarını tatmin etmemişti. Onlar III. Ahmed'in ve sadriâzam İbrahim Paşa'nın gönderdiği mektupları görmek istiyorlardı. Bundan dolayı da Dürrî Efendi'den, tekrar İstanbul'dan, İbrahim Paşa'dan getirdiği esas nâmeleri vermesi husûsu rica edildi. Bu durum karşısında, Dürrî Ahmed Efendi ev-

Belçika Türk Pası Dergisi, 315, 1968 İstanbul

Dürri Ahmet Efendi'nin İRAN Sefareti

Prof. Dr. Münir AKTEPE

Şah Hüseyin aldığı bu cevablar sonunda, Dürri Efendi'ye tekrar ziyâdesile ikramda bulundu. Türk heyeti şerefine yine ziyafetler verildi, kahve ve şerbetler içildi; bilâhriye sazlar çaldı ve şiirler okundu. Nihayet Dürri Efendi ile yanındaki Türk sefâret heyeti misâfir kaldığı konağa döndü.

Mezkûr toplantıdan bir kaç gün sonra Nevruz-ı sultânî idi. Nevruz İranlılar için husûsî önemi hâiz bir gün olduğundan, memleketin her tarafında törenler tertip ediliyordu. Dürri Efendinin ifâdesine nazaran, Nevruzda «tahvil-i şems saatinde bi'l-cümle vüzerâ ve âyân-ı devlet şâhın meclisine da'vet ve hâzır ve şâhın önüne beşyüz bin mikdarı meskûk altın korlar. Şah dahi eli ile ol altını karıştırıp, bir kabza alıp ibtida vezire verüp, sonra bi'l-cümle huzzâr-ı meclise tevzi' edüp, şâhın eli dokunmuştur deyü halk birbirilerine zû'm-ı bâtallarınca teberrük deyü ihdâ ederlerdi» (32). Bu münâsebet ile Dürri Efendi de bahis konusu törene da'vet edilmiş bulunuyordu.

Nevruzun birinci günü Şah Hüseyin'in yanına gittiğinde, yine iltifat ve ikram gör-

Dü. Yapılan görüşmeler sırasında Şah Hüseyin dâima III. Ahmed'den bahsediyor ve onun Osmanlı ülkesi dahilinde daha ziyade hangi şehirlerde dolaştığını, nasıl vakit geçirdiğini, kendisine karşı muhabbeti olup olmadığını soruyordu. Dürri Efendi' de cevâben, İstanbul'u medhettikten sonra Pâdişâhın suyu havası ve manzarası gayet güzel olan İstanbul'dan dışarı çıkmadığını; aynı zamanda Şâha karşı büyük bir sempatisi bulunduğunu, her defasında açıklamak mecbûriyyetinde kalıyordu. III' Ahmed, İran'a böyle bir sefâret hey'eti gönderdiğine nazaran, onun mukabbetinden her zaman için emin olabileceklerini tekrarlıyordu. Hülâsa bu nevi'den görüşmeler, Şah Hüseyin'in zaman zaman bir şüphe içine düştüğünü ve Dürri Efendi'nin de bu şübheyi izâle gayesi ile Şâhı te'mine çalıştığını bize göstermektedir.

Dürri Efendi, bahis konusu Nevruz toplantısından bir iki gün sonra Şah Hüseyin'in itimâdü'd-devlesi tarafından tekrar saraya d'vet olundu. Bu toplantıda, İran'ı temsilen İstanbul'a bir elçi gönderileceği için Dürri Efendi'nin, III. Ahmed ve İbrahim Paşa adına getirdiği mektublara, ancak gönderilecek bu elçi vasıtasile cevap verileceği kendisine bildirildi. Evvelce İran'ın Rüstem Han vasıtasile Osmanlı devletine göndermiş olduğu mektublara, Devlet-li aliyye, kendi elçisi Mehmed Paşa vasıtasile cevap göndermiş ve Rüstem Han'a nâme vermemişti (33).

32 — Sefâret-nâme-i Dürri Efendi, Üniv. Kütüp. T. Yz. ne 3228, vrk. 7/a ve Râşid, Tarih, c.v., S. 382.

33 — Relation de Dourry Efendy, ambassadeur de la porte othomane auprès du roi de Perse, traduite du Turk et suivie de l'Extrait des voyages de Pétis de la Croix, rédigé par lui-même. Paris 1810, S. 31.

Rüstem Han, II. Mustafa zamanında, Şah Hüseyin tarafından Edirne'ye gönderilmiş ve Osmanlı devleti aleyhine isyân ederek Basra'yı işgal eden Hüveyze aşireti elinden kurtarıldı, Basra şehrinin anahtarlarını tekrar Osmanlı pâdişâhına teslim etmişti. Buna karşılık da Devlet-i aliyye'den sâbık reisü'l-küttablardan Defter emini Mehmed Bey, 1697 yılında elçi olarak İran'a gönderildi. Bak. İ.H. Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi, Ankara 1954, C. III, Kısım 2, S. 250.

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

Dürri Ahmet Efendi'nin İRAN Sefareti

Prof. Dr. Münir AKTEPE

(Geçen sayıdan devam)

Aynı mes'ele hakkında, Râşid tarihinden istifade ettiğini kuvvetle tahmin ettiğimiz İsmail Hakkı Uzunçarşılı da Dürri Efendi'nin mezkûr vazifeye ta'yin tarihini 1131 (1719) olarak kabûl etmiştir (17). Bunlara mukâbil, vak'anüvis Râşid Mehmed Efendi gibi yine bu devirde yaşamış bulunan şeyhü'l-islâm Mirzâ Mustafa Efendi'nin oğlu kazasker Mehmed Sâlim Efendi'nin yazdığı şu'erâ tezkiresinde —aynı zamanda şâir olması dolayısıyla— Dürri Efendi'nin hayatından bahs olunurken, onun İran sefâretine tâ'yini tarihi 1132 senesi evâhiri olarak gösterilmiştir (18). Nihâyet daha yeni devirleri idrâk eden Safâî ve Fatin efendilerin şu'erâ tezkirelerinde aynı me'mûriyyet tarihi 1132 senesi hilâli tarihinde yazılıdır (19).

Bahis konusu ettiğimiz eserlerde mevcûd kayıtlardan dahi anlaşılacağı üzere, XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış ve ilmiye sahasında şöhret yapmış Râşid Mehmed Efendi ile Mehmed Sâlim Efendi gibi meşhur iki devlet adamı kendi zamanlarına âid bir sefirin vazifeye ta'yini husûsunda, birbirinden bir sene farklı iki ayrı tarih vermektedirler (20). Ancak bunlardan Râşid

Mehmed Efendi'nin verdiği tarih, devrin vak'a-nüvisi olması hasebile; ilk bakışta daha doğru gibi görünüyor ise de hakikatte Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi'nin yazdığı ta'yin tarihinin, Arşiv belgelerinde kayıtlara daha uygun düştüğünü görüyoruz. İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde bulunan 299 sayılı Mühimme Defterinde, bu husûsla âlâkalı olarak aynen şu hüküm suretine tesâdüf ediyorum.

«Üsküdar'dan Acem hududuna varınca yol üzerinde vâki' olan vüzerây-i izâm ve beyler-be-yiler ve sancak beyleri ve kadılar ve mütesellimler ve kethüda yerlerine ve yeniçeri serdarları ve âyân-ı vilâyet ve iş-erlerine hüküm ki:

Kidvetü'l-ümera' ve'l-ekâbir câmi'ü'l-mehâmid ve'l-mefâhir hazine-i âmiremin şikk-ı sâni defterdarlığı pâyesi olan Dürri Ahmed zide ulvuhu... Şâh-ı vâlâcah tarafına tevcih ve irsâl olunmağla her hanginizin taht-i hükûmet ve kazasına varup dâhil olur ise münâsîp olan mahallere kondurup ve gider oldukça mehûf ve muhatara olan mahallerde yanına müsella ve yarar ve müstevfi adamlar koşup âminen ve sâlimen birbirinize irsâl ve mahâll-i merkuma isâl eyleyüp ve her hanginizin taht-ı hükûmet ve kazasında mümâileyhin yanında olan etba' ve adamlarından ayrılmak murad ve firar eder olur ise,

Dürrî Ahmet Efendi'nin İRAN Sefareti

Prof. Dr. Münir AKTEPE

(Geçen sayıdan devam)

Ancak bu keyfiyet bize gösteriyor ki, Dürrî Efendi, Tahran'dan dönerken, Osmanlı devleti sınırları dâhiline girdikten sonra, bir müddet Van taraflarında dolaşmış, orada ecdâdına âit bir kısım eserleri ta'mir ettirmiş (42), daha sonra İstanbul'a gelerek hazırladığı Sefâret-nâme'yi ve devrin padişühi III. Ahmed'e getirdiği mektubu, ilgililere takdim etti (43).

Dürrî Efendi'nin İran ahvâli hakkında verdiği bilgi:

Dürrî Efendi bahis konusu Sefâret-nâme'sinde kendi seyyahatine ve yaptığı resmi temaslara âit verdiği bilgi dışında İran hal-ki, şehir ve kasabalar, iç durum, askerî vaziyet, muhtelif kavimler ve müslüman zümre ile şâhın sarayında ve sair yerlerde gör-

düklerine dair de malûmat vermektedir. E-sasen Sefâret-nâme'nin en önemli kısmı da bu hususlar teşkil ediyordu. Çünkü Dürrî Ahmed Efendi, İbrahim Paşa'dan aldığı şifahî ta'lîmat gereğince daha ziyade mezkûr mes'eleler üzerinde bilgi edinecek ve İstanbul'a dönüşünde bu bilgileri bir rapor hâlinde sadrîâzam İbrahim Paşa'ya sunacaktı. Bu itibarla Dürrî Efendi, ifâ ettiği resmi görev yanında bu hususî vazifeyi dahi başarı ile yapmış, ezcümle aşağıdaki hususları, sefâret-nâmesine aynen kaydetmek suretiyle İbrahim Paşa'ya rapor etmişti.

Şâhın Divânı:

«— Şâhın divânı bu tarz ve bu siyak üzere dir ki kendisi halkdan müfrez bir yüksecek so-fada yalnız oturup ve fakat bir yastığı vardır ki ona arka verip gayri yastık yoktur. Şâhdan gayri kimesne yadık kullanmaya kâdir değildir. Vezîri olan i'timâdü'd-devlesi tahminen şâhdan beş zira mîkdarı oturup onun alt yanında defterdarlar ve reis ve sâir dâire-i devletin erbâb-ı menâsıbı oturur. Karşı sofada vezâret pâyesinde olan seraskerleri oturur. Alt yanında yeniçeri ağası ve sâir vüzerâsı ve beyler-beyleri oturur. Şâhın sağ tarafında kızlar ağası ve beyaz kapı ağası makamında olan tavaşiler ve müsâhibler durur ve şâhın başı ucunda kırk kadar taze han zâdeler ve Abaza ve Çerkes köleler durur...» (44)

Hâlk ve şehirler:

«— Bunların memleketi aslında altmış konak ve elli konak arzı olup gayet ma'mûr ve âbâda ve her bir karyesi üçer yüz, beşer yüz, biner hâneli ve hamamlı ve her ikişer ve üçer karyeden sonra çarşı ve pazarı ile birer kasaba ve iki üç kasabadan sonra da birer şehri-azîm olup, eğer şehristan ve eğer kasaba ye kura-larında tüccar çok ve ikinci rencberi killet üzere olduğundan arpa ve buğday ve me'kûlat kısmı mu'teber olup, bizim diyarlarımıza göre ikişer kat baha ile ancak iştirâ olunur. Amma mel-bûsat kısmı ana göre erzandır ve ahâllerinin ekseri sâhib-i miknet olup fakiri killet üzredir ve kendilerinin isti'mâl eyledikleri elbise makulesi yine kendi vilâyetlerinin meta'idir ve elbise hususunda âher devlete ihtiyaçları yoktur. Fakat bir şâl-ı Keşmir ve bir dahi Fransızın kaba

TDEŞYS s.162; TEA/AÖ 2/404-405; TYA s.329.
❖ İ IŞIK

DÜRRİ (?-1494ds.): Divan şairi ve hattat. Üsküp'te doğdu. Üsküp'te kâtiplik yaptı. İshak Çelebi'nin arkadaşı olup musahipliğinde bulundu. Yoksulluğu ile gurur duyan bir kişiydi. Lâife yapmayı severdi. Cüllâbî mahlâsını kullanan bir şairden temmuz ayında kar isteyen beytini, diğer beyitleriyle birlikte Lâtîfî *Tezkire*'sine almıştır. Paraya değer vermezdi, şiirlerinde de dünyaya boş vermişliği işledi. TSMK Revan nu. 1969'da kayıtlı mecmua ile *Pervane Bey Mecmuası*'ndaki şiirlerini S.N. Ergun yayınladı.

Kay.: KA 3/2139; SO 2/337; TDEA 2/401; TGDEİS s.103; TN1/279-280(1162); TŞ 3/1190-1191; TŞ/HÇ 1/380; TŞ/L s.153. ❖ M. CUNBUR

DÜRRİ (1582-1616): Divan şairi. İstanbul'da öldü. Adı Abdülbâkî Efendidir. Bahri Hasan Efendinin oğludur. Bahrî Efendi-zade diye tanındı. Şeyhülislam Bostanzade Mehmed Efendiden mülazemetle müderris oldu. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. Son olarak Nişânî Mehmed Paşa Medresesi müderrisliğinde bulundu. Zamanında tanınan bir şairdi. Türkçe, Farsça Arapça şiirler yazmıştır. Şiirleri çeşitli mecmualarda bulunmaktadır. Kbilî'nin *Matâli*' mecmuasında da şiirleri kayıtlıdır (Millet K. AE Mec.nu. 771).

Kay.: HHTŞ s.579; KZEKF 1/789; RŞ (NOSK nu. 3724), 69b-70a; RT s. 36; SO 2/337; TDEA 2/400; TGDEİS s.102; TN 1/1163; TŞ 3/1184-1185; *Kafzâde Fâzî'nin Zübdetü'l-üşân*, Haz. Bekir Kaya-başı, İnönü Ü. SBE, BDT Malarya 1996, s. 360 (yz. v.48). ❖ F. KILIÇ-HANÇERLİOĞLU

DÜRRİ (?- 1642ds.): Divan şairi. Gümülcineli. Tezkirelerde ve diğer kaynaklarda hakkında bilgi bulunamadı. Divan'ında yer alan kasideler Karaçelebizâde Mahmud Efendiye, Kemal ve Şerif Efendilere, Siyavuş Paşazâde ve Bosna Valisi Mehmed Paşaya yazılmıştır. Manzum tarihler 1031/1621-1049/1639 tarihleri arasında düşürülmüş olup aralarında Bağdat fethi, Bahadır Giray'ın cülusu için nazmedilmiş bulunmaktadır. Yine aynı eserdeki Gümülcine hakkında yazılmış 186 beyitli *Şeh-rengiz* de 1052/1642 tarihini taşımaktadır. *Eseri/Şiir. Divan*, tek nüshası Âtuf Ef. K. nu. 2072'de kayıtlıdır.

Kay.: TDEA 2/401; TŞ 3/1188-1189. ❖ M. CUNBUR

DÜRRİ (17.yy.): Divan şairi. İstanbul'da doğdu. Adı Mustafa'dır. Bayrampaşa tekkesi şeyhi Mahmud Efendinin oğludur. Medrese öğrenimi gördü. Müderrislik yaptı. Şiirlerinden örnekler S. N. Ergun tarafından yayımlandı.

Kay.: RT s.36; TDEA 2/400; TGDEİS s.103; TN 1/281(1169); TŞ 3/1189; TŞ/M s.30. ❖ F. KILIÇ-HANÇERLİOĞLU

DÜRRİ (?- 11.12.1722): Divan şairi, sefaretnâme yazarı ve hattat. Van'da doğdu. Adı Ahmed, babası Ebubekir Vehbî Efendidir. Tek gözünü kaybetmesi sebebiyle Yek-çeşm lakabıyla tanındı ve Hâce-i Cihan diye anıldı. Şiirlerinde Vâfi veya Dürrî mahlâslarını kullandı. Dürrî Ahmed Efendi, Van'da medrese öğrenimini tamamladıktan sonra Van'dan ayrılarak İstanbul'a geldi. Divan Kalemine kâtip olarak girdi. Şairliği sebebiyle devrin önde gelen devlet adamlarının takdirini kazandı ve hâc-gânlık mesleğinin çeşitli kademelerinde görev yaptı. Ağustos 1713'te vak'antüvis Nâima'dan boşalan Anadolu muhasebeciliğine, 2 Şubat 1715'te sipahiler kâtipliğine getirildi. Arkasından haraç muhasebecisi oldu. Bu görevini yürütürken, 3. Ahmed tarafından Avusturya ile Pasarofça Antlaşmasının imzalanması sırasında, iki devlet arasında 27 Temmuz 1718'de gerçekleştirilen ticaret antlaşmasının 19. maddesi gereğince Osmanlı topraklarından geçecek Avusturya-İran ticaret yoluna ait meseleleri halletmek üzere şikk-ı sâni defterdarlığı payesiyle orta elçi olarak İran'a gönderildi (1718). Ayrıca Nevşehirli Damat İbrahim Paşadan aldığı gizli bir talimatla, İran'daki siyasî olayları takib edecek, bu ülkenin örf ve adetlerini öğrenecekti. İran da, buna mukabil Azerî asıllı Murtazâ Kulu Hanı İstanbul'a sefir olarak göndermiştir. Ağustos 1720'de Bağdat'a gitti. Osmanlıların Bağdat valisi Eyüblü Hasan Paşa ile görüştüktan sonra Dergüzin, Hemedan ve Kazvin üzerinden Tahran'a ulaştı. Çeşitli görüşmeler yaparak, ticaret işleriyle ilgili meselelerin hallini sağladı. İran şahı Hüseyin ile Farsça konuştu ve onun takdirini kazandı. İran dönüşü Van'a uğradı ve bazı hayır eserlerini tamir ettirdi. 5 Aralık 1721'de İstanbul'a döndü. Elçiliği ile ilgili olarak hazırladığı raporu, 3. Ahmed'e ve Sadrazam İbrahim Paşaya sundu. Bu hizmeti karşılığında başmuhasebeciliğe getirildi. İki yıl bu görevde kaldıktan sonra vefat etti ve Şeyh Vefa Camii haziresine defnedildi. Belîğ, ölüm tarihini yanlışlıkla 1137/1724 olarak verir. Mezar taşına, Galatalı Hâfız'ın "Çünkü çeşmin yumdı dünyâdan didim târifini / Kabr-i Dürrî ola dâr-ı gevher-i

*

**

Bezm-i meyde yandı yakıldı kebâb eglenmedi
Ol kadar kabdan kaba kondı şarâb eglenmedi

*

**

Salim Tezkiresi'nde ona ait şu Farsça beyit vardır:
Eşkrâ bâ âh-ı hem-dem kon ki kübrâ ter şevcd
Udter çendân ki bâşcd pîş-i bûya ter şevcd

Bizim Eller Van Kitabı'nda ona ait olarak alınan şu beyitte mahlası açıkça geçmektedir:²⁸¹

Agâh gibi Feyzî Mesiha söz atardım
Tab'ımla eğer şöhretim olsaydı benim

e- Dürri (- i Yekçeşm Ahmed Efendi) (Van, ? - İstanbul,
1135/1722 veya 1137/1724)

Adı Ahmed olup "Yekçeşm=Tekgözlü" lakabıyla anılarak "Dürri-i Yekçeşm" denmiştir. "Dürri" mahlasıdır. Kayınbabası da aynı mahlasla şiirler yazarmış. Dürri Efendi "Vâfi" mahlasını da kullanmıştır.

Vanlı Ebubekir Vehbi Efendi'nin oğludur. Dürri, memleketi olan Van'da tahsil ettikten sonra ailesi ile birlikte İstanbul'a gelmiş ve divan kalemine girmiştir. 1125/1709'da Anadolu Muhasebecisi, 1127/1711'de Sipah (asker) kâtibi ve Süvarî Muhasebecisi, daha sonra Hazine Cizye Muhasebecisi olmuş; Pasarofça Antlaşması'ndan sonra İran-Almanya arasındaki ticaret işlerini halletmek üzere 1132/1720'de Şikk-ı sâni pâyesi ile İran Orta Elçiliği'ne tayin edilmiştir.

"Dürri" mahlaslı başka şâirlerle birlikte mütâlâa ettiğimizde eserlerin birbirleriyle karıştırılmış olduğu düşünülebilir. Ancak kayıtlara göre

281- Şekâik Zeyli, c.4, s.471; Nuhbe, Belîğ Tezkiresi, s.429-430. Salim Tezkiresi, s.561. Bizim Eller Van, s.88; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c.3, s.217.

bizim Dürri'nin divanı vardır, lügazleri ile tanınmıştır ve tarih düşürmede ustadır.

Dürri, İran dönüşü Van'a uğramış ve ecdadının eserleri ile sâir hayrâtını tamir ettirmiştir.

İstanbul Çeşmeleri adlı eserde verilen bir çeşme kitâbesinin Dürri'ye ait olmasından hareketle onun zamanının iyi bir hattatı olduğunu ifade ve iddia eden Aydın Talay'ın bu iddiasında hatalı bir değerlendirmenin mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki : Şiirin metnini yazanla bunu taş a işleyen genelde ayrı kimselerdir. Dürri, metnini yazdığı gibi güzel hattı ile şablon diyebileceğimiz kısmını da hazırlamış olabilir. Bu metnin taş a işlenmesi usta taşçılık kabiliyeti ister. Dürri, bunu da yapamaz mı? Yapabilir ama ihtimaller zayıflamaktadır. Çünkü Dürri'nin böyle bir sanatkârlığı olsaydı şimdiye kadar bilhassa İstanbul'da karşımıza başka eserleri de çıkardı. Biz gene de ilmî anlayış içinde kapıları açık tutalım fakat Dürri, ebcedli metni yazmış olmakla da zaten büyüktür. Nitekim kaynağından tesbitimize göre de Dürri şair olarak ebced hesabıyla tarih söyleyendir. Sadrazam Ali Paşa Çeşmesi için söylenen beyit şudur:

Gelip bir chl-i hak tahsin edip Dürri dedi tarih
Bu mâ'-i cân-fezâyı kıldı bir chl-i sevap ihya
(Bkz. İstanbul Çeşmeleri II, s.17-18).

Dürri'nin Sefâretnâme-i İran adlı eseri Raşid Tarihi içinde, 1142/1729'da İstanbul'da bastırılmış, daha sonra 1820'de Paris'te 32 sayfa olarak tabedilmiştir. Bu eserde Dürri, kendisine karşı gösterilen hüsn-i kabul ile İran'ın o zamanki her türlü durumu hakkında bilgiler vermektedir.

Osmanlı Devleti'nde XVIII-XIX. yüzyıllar arasında devletin önemli ilmiye görevlerini ellerinde tutan Dürriâdeler ailesi ile Dürri Ahmed Efendi'nin ilgileri olup olmadığını şimdilik tespit edemedik. Esasen bu son konu ve benzerleri, hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında müstakil bir çalışma yapılması esnasında cevaplandırılmış olacaktır. Anılan iki aile arasında sıhrıyyet bulunup bulunmadığı ihtimali şimdilik zayıftır. Ancak Dürri Ahmed Efendi'nin kayınpederi İstanbullu olduğuna ve ikisi de aynı mahlası kullandıklarına göre kayınpederi tarafından Dürriâdeler ile bir kan bağıının bulunması sadece bir ihtimaldir. Gelecekteki ilmî araştırmalar bunu ortaya çıkarmalıdır. Dürriâdeler'in atası olarak bilinen

18854

Publications of the
Institute for the History of
Arabic-Islamic Science

ISLAMIC
GEOGRAPHY

Volume
292

Edited by
Fuat Sezgin

ISLAMIC
GEOGRAPHY

Volume 292

OTTOMAN AMBASSADORS
to
PERSIA
and to
EUROPE
AND THEIR REPORTS

TEXTS AND STUDIES

Collected and Reprinted
by
Fuat Sezgin

in Collaboration with
Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer

Ottoman Ambassadors to
Persia and to Europe
and
their Reports
Texts and Studies
Collected and Reprinted

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	188854
Tas. No:	910.4 15L.6

2008

2008

Institute for the History of Arabic-Islamic Science
at the Johann Wolfgang Goethe University
Frankfurt am Main

Institute for the History of Arabic-Islamic Science
at the Johann Wolfgang Goethe University
Frankfurt am Main

Dürrî Ahmed Efendi (090684)

UNIVERSITÄT WÜRZBURG
ORIENTALISCHES INSTITUT
LEHRSTUHL FÜR ARABISCH UND
ISLAMISCHES RECHT

vii] PRÉFACE DE L'ÉDITEUR.

est de ce Dervych Moclès que François Pétis de la Croix avoit fréquenté à Ispahân, (pag. 124).

« II. *L'Histoire de la Sultane de Perse et des Visirs, contes turks composés en langue turque et traduits en français*; Paris, veuve Barbin, 1707, in-12; en un volume, avec une préface où il est dit que ces Contes ont été tirés de la bibliothèque de M. Pétis de la Croix, qui les a traduits autrefois sur l'original turk du Cheykh-Zadéh, précepteur d'Amurat II, qui s'étoit proposé d'instruire son élève en le divertissant.

« III. *Histoire de Timur-Bec*, connu sous le nom du *grand Tamerlan, empereur des Mogols et Tartares*, etc.; traduite du persan; Paris, 1722, 4 vol. in-12. Cette histoire a été mise au jour par le fils de François Pétis, dont il s'agit ici. »

Les ouvrages manuscrits laissés par François Pétis de la Croix, sont beaucoup plus nombreux que les imprimés. On peut en voir un Catalogue très-circonscancié, t. III, p. 312 et suivantes, du MÉMOIRE de l'abbé Goujet, sur le Collège Royal. C'est de cet ouvrage que nous avons extrait la Notice qu'on vient de lire.

RELATION

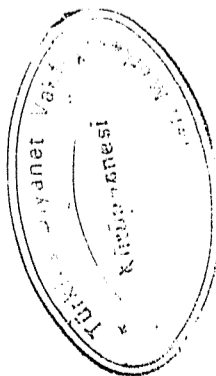
DE DOURRY EFENDY, ambassadeur de la Porte, auprès de la cour de Perse, en l'année 1720, présentée au Sulthan Ahmed III.

Je partis de Bagdad par la grâce et la faveur du Dieu Tout-Puissant au commencement de la lune de Muhharrem, et le dix qui étoit un mercredi, j'entrai sur les premiers confins de la Perse. Comme leurs grandeurs le très-auguste visir pacha Hhâçan, gouverneur de Bagdad, avoit donné auparavant part de ma commission au chah (1) djemdjah (2), et au khan de la ville de Kirman-Chah qui est sur la frontière, celui-ci envoya au-devant de moi un agha persan qui me servit de mihmandar (3), et me conduisit avec toutes sortes d'honneurs.

(1) Chah veut dire en général roi, mais les Orientaux donnent particulièrement ce nom au roi de Perse, qui étoit alors Hhucéin, dernier de la dynastie des Sséfy. Ce souverain abandonna la couronne au mois de novembre 1721.

(2) Signifie proprement, aussi grand, aussi puissant que Djem, ancien roi de Perse; on doit regarder cette expression comme un des titres du Sofy.

(3) L'officier chargé de la réception des hôtes.

16 JUN 2010

kalan eleştiri odağına koyması, bütçenin kaynakları üzerinde hakim olan ekonomik güçlü kesimlerle, sosyal politika taleplerini arasında oluşan açıktan kaynaklanmaktadır. Bütçenin büyüklüğü ve harcama kalemleri üzerinde tüm toplumun hakça söz sahibi olabilmesi, ancak bütçe kaynaklarının toplumsal olması koşuluna bağlıdır. Böyle bir koşul ise, kapitalist sistemde söz konusu olamaz!

KAYNAKÇA

- Buchanan, James M. - Wagner, Richard E.: *Democracy in Deficit*, Academic Press, New York, 1977.
- Hinrichs, Harley, H.: *A General Theory of Tax Structure Change During Economic Development*, Law School of Harvard Univ. Cambridge, 1966.
- Peacock, Alan T. - Wiseman, Jack: *The Growth of Public Expenditures in the United Kingdom*, Princeton University Press, New York, 1961.
- Peltzman, Sam: "The Growth of Government", *Journal of Law and Economics*, October, 1980.
- Pryor, Frederic: *Public Expenditures in Communist and Capitalist Nations*, Homewood, Illinois, 1968.
- Webber, Carolyn - Wildavsky, Aaron: *A History of Taxation and Expenditure in the Western World*, Simon and Schuster, New York, 1986.
- Wilensky, Harold L.: *The Welfare State and Equality*, University of California Press, Berkeley, 1975.

Bilgi ve Bellek, 2/3, 2005 İstanbul, s. 27-45

MADE YATIRILAN
SONRA BELLEK SÖZÜMLERİ

D 2580

**IV. DAMAD FERİD PAŞA HÜKÜMETİ VE
ŞEYHÜLİSLAM DÜRRİZADE'NİN
ANADOLU HAREKETİ KARŞITI FETVASI***

Erol Şadi ERDİNÇ

29 OCAK 2007

Dürrizade Abdülhâşim Beyefendi

(*) Konumuzla ilgili önemli sayılabilecek araştırmalar ve incelemeler, döneme tanıklık etmiş olanların anılarından yararlanılmışlardır. Temel kaynak niteliğindeki bu anılar, olayları yorumlamaları yanında döneme ilgili birçok belgeleri de aktarırlar. Bu tür yayınların önde gelenlerinden biri, Sultar V. Mehmed Reşad ve VI. Mehmed Vahideddin'in saltanatlarında başkâtiplik görevinde bulunmuş olan Ali Fuad Türkgeldi'nin anılarıdır: *Görüp İşittiklerin* (2.basım, Ankara 1951). Mütareke döneminin bir başka tanıklığı başmabeyinci Lütfü Simavi'nin günlük olayları belgelendirilmesi ve yorumlanması yönünden önem taşıyan anılarıdır: *Sultan Mehmed Reşad Han'ın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim, I-1* (İstanbul 1340). Bunların yanında, IV. Damad Ferid hükümetinde Dahiliye nazırlığı yapmış olan Reşid Bey'in (Rey) anıları: *Gördüklerim- Yaptıklarım, 1890-1922* (Canlı Tarihler, c.III, İstanbul 1945) ile Mütareke döneminde görevler üstlenmiş olan Mehmed Tevfik Bey'in (Biren) anıları, *II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları* (İstanbul 1993) 2. cildi önemli bilgileri kapsar. Mütareke Komisyonu başkanlığı sırasındaki gözlemleri ile Galip Kemali Söylemezoğlu'nun anıları *Başımıza Gelenler, Yakın Bir Mezinin Hatıraları. Mondrosdan Mudanya'ya 1918 - 1922* (İstanbul 1939) da yukarıda andığımız kaynaklardan sayılır.

-Hande Sonsöz'e-

I.

İtilaf devletlerinin Osmanlı devleti ile yapılacak barış anlaşma-
sında ağır koşulların kabulü amacına yönelik istekleri ve giri-
şimleri yanında Müdafaa-i Hukuk Hareketi'nin¹ yarattığı gergin-
lik, Ali Rıza Paşa'nın görevden çekilmesine neden olmuştur [3
Mart 1920].² Sadaret önce Tefvik Paşa'ya teklif edilmiş, kabul et-
memesi üzerine, üç varsayımdan biri olarak düşünülen Salih Hu-
lusi Paşa bu göreve getirilmiştir.³ Salih Hulusi Paşa kabinesinin
tutarlı bir yönetim sağlayamayacağı daha kuruluşundan belli ol-
muştur. Durum, özel açıklaması ile "Alelacele teşkil edilmiş ve
Zat-ı Şahane mebuslardan kimsenin alınmasını istemediği ve
hariçte bulunan sair zevat da mükerreren tecrübe edilmiş oldu-
ğu cihetle yeniden kabine teşkili için adam bulunamayarak der-
me çatma bir kabine teşkiline ve ekser nezaretlerin vekâlet sure-
tiyle idaresine mecburiyet görülmüş"⁴ olması, aleyhte değişen ve
gelişen olayların birbiri ardınca yoğunluk kazanması nedenidir.
Salih Hulusi Paşa kabinesinin yirmi sekiz günlük kısa sü-

Bu tür kaynakların tanıklığına dayanarak yapılmış bir çalışma, İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın fasiküller halinde yayımlanan *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*'dır. 1945 yılında basımına başlanan ve 1953 yılında tamamlanan bu çalışmanın özellikle XIII. Cüz'ü (İstanbul 1952) belge, bilgi ve yorumları ile dikkati çekti. Bir başka önemli çalışma, Sina Akşin'in *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele c. II Son Meşrutiyet 1919 - 1920* (İstanbul 1998) adlı eseridir.

Genelde konuyu ele alan birçok esere makale vardır; ancak biz, bir yazının sınırları içinde aynı kaynaklardan yararlanmış olanları sıralamayı gereksiz gördük ve bundan kaçındık. Belgeleri kapsayanlar ve söylediklerimizizi güçlendirecek yerleri işaret etmekte yetindik. Bununla beraber farklı bakış açıları taşıyanlardan da yararlandığımız belirtmek isteriz. Tayyib Gökbilgin'in *II. Mücadele Başlıkları, c. II* (Ankara 196

17 5 NİSAN 2019

MALİME YAYINLARI
SOFRA ÇELEK DOKÜMAN

7

Suraiya Faroqhi, Yeni Bir Hükümdar Aynası: Osmanlı Padşahlarının Kamusal İmgesi ve Bu İmgenin Algılanması, c. xv. Gül Gağalı Güven, Alfa Yay., İstanbul 2011.

İSİM NO: 196573

İRAN'DA BİR OSMANLI SEFİRİ:
DÜRRİ AHMED EFENDİ VE
SAFEVİ İMPARATORLUĞU'NUN
YIKILIŞI (1720-1721)

Dışişlerine yenilikçi bir yaklaşım

18. yüzyıldan önce Avrupa, İran, hatta Hindistan saraylarını ziyaret eden Osmanlı sefir veya en azından temsilcilerinin sayısı oldukça fazlaydı; fakat çoğu geriye bir rapor bırakmadı veya bıraktılarsa da bizler henüz bunları bulmayı başaramadık. Büyük olasılıkla bu belgelerden bazıları hâlâ Topkapı Sarayı arşivlerinin depolarında, kataloglanmamış halde ve tarihçilerin bilgisi ve erişimi dışında duruyor.¹

1700 öncesi dönem için Viyana'daki Osmanlı sefirlerinin iki raporu yayımlanmış durumda: Daha eskileri oldukça kısadır ve Raab'da yapılan St. Gotthard muharebesinden (1664) sonra Viyana'da yirmi yıllık bir barış antlaşması imzalayan Mehmed Paşa tarafından yazılmışlardır. Bu elçilik heyetinin daha tanınmış bir katılımcısı, Habsburg Sarayı hakkındaki hem

¹ Bir istisna için bkz. Giancarlo Casale, "His Majesty's servant Lütfi, the career of a previously unknown sixteenth-century Ottoman envoy to Sumatra...", *Turica*, 37(2005), s. 43-82.

Terâhüm kıl yönüm kapuna tuttum,
 Elûme aluben râ-yi siyâhim.
 Hüddâyâ kıl bana lûtfunu rehber
 Cenâb-ı izzete doğrulsa râhum.
 Ümmüdim bu figân ünâlelerden,
 Ki makbûl ola dergâluna âlum.
 Günâhuma peşimân olduğuma,
 Göz yaşla âlurdır güvâh.
 Bu hasret odiyle ger olursam,
 Gül ola sînim üstünde güyâlum
 "Cemâlf"ye kıl îhsânınla tenbîli,
 Ki ola aşkın yolunda intibâhım.

03 EKİM 1996

MADDE YAYINLANDIKTAN
 SONRA GELEN DOKÜMAN

DÜRRİ-İ YEK-ÇEŞM VE GAZELLERİ

Yrd. Doç. Dr. Sadık ERDEM*

HAYATI

Hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti üzerine yapılan bir inceleme ile birlikte, gazelleri yayımlanan şâirin asıl adı Ahmed, mahlası Dürrî'dir¹. Mehmed Süreyyâ ise, şâirin mahlasının "Vâfi" olduğunu yazmaktadır². Bu bilgiye başka bir kaynaktan rastlanmadığı gibi Divân'ında da "Vâfi" mahlaslı şiirleri yoktur³.

Dürrî, "Yek-çeşm" (tek gözlü) diye anılmasını, Divân'ındaki "Çeşmiyye-i Dürrî Ahmed Efendi Bâ-fermân-ı Hümayûn" başlığı altındaki mensur bölümde, ebeveyninin anlattığı şu hâdiseyi kaleme alarak açıklamıştır: Çocukluk döneminde, evlerine gözü iyi görmeyen güzel bir hanım misafir olur. Evde bulunduğu sürede gözünü Dürrî'den ayırmaz. Misafir hanım gittikten sonra Dürrî'nin bir gözü görmez olur⁴. Fatîm ve Şemse'd-dîn Sâmî de, Dürrî'nin "Yek-çeşm" olduğuna işaret eden şu beytini naklederler:

* Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

- İsmâ'il Belîğ, Nuhbetü'l-âşâr li-zeyl-i Zübdetü'l-çş'âr, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY Nu.: 1182, vr. 19a; Muştafâ Şafâ'î, Nuhbetü'l-âşâr min-fevâ'idü'l-çş'âr, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY Nu.: 3215, vr. 46a; Sâlim, Tezkire-i Sâlim, İstanbul İkdâm Matbaası, 1315, s. 239; Şeyhî Mehmed, Vekâyî'u'l-fuzalâ, Neşreden: Abdülkadir Özcan, İstanbul Çağrı Yayınları, 1989, IV, 737; Kemiksiz-zâde Şafvet Muştafâ, Nuhbetü'l-âşâr fi-fevâ'idü'l-çş'âr, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY Nu.: 6189; vr. 29b.
- Mehmed Süreyyâ, Sicill-i 'Osmanî, İstanbul Matbaa-i Âmire, 1311, II, 338.
- Dürrî Ahmed, Divân-ı Dürrî, Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi Nu.: 3409/1, vr. 3b-73a.
- A.g.c., vr. 46b-47a.

A subscription in India cost 4 rupees; foreign subscriptions also included the cost of postage. Single issues sold for 1 anna each.

Dürnemâ-ye İrân does not seem to be held in Persian or foreign libraries.

Bibliography: (For abbreviations in this bibliography, see "Short References.") F. Âbâdânî, *Zendagî-nâma-ye 'Abd-al-Ĥosayn Sepantâ*, Isfahan, 1348 Š./1969. Bâmdâd, *Rejâl IV*, p. 138. E. Naqavî, *Fârsî şahâfat. Târiḳ-e adabîât-e Mosolmânân-e Pâkestân wa Hend V*, Lahore, 1972, p. 627. Şadr Hâšemî, *Jar'ed o majallât II*, pp. 299-302.

(NASSEREDDIN PARVIN)

Dürri Ahmed Efendi

DÜRRI EFENDİ (Dorrî Afandî), AĤMAD (b. Van, date unknown, d. Istanbul, 1135/1722), Ottoman poet, civil servant, and diplomat who served as ambassador to Tehran and wrote *Sefârat-nâma*, the first Turkish account of Safavid Persia. Nothing is known of his early life and education; he made his career in Istanbul, rising through the bureaucratic ranks.

The Ottoman empire had lost western territories as a result of its defeat by Austria and Venice and the treaty of Passarowitz (20 Ša'bán 1130/21 July 1718). The government hoped to compensate itself by acquiring territories from Persia, which was weak and torn by internal conflict. Dürri Efendi's official mission was to help smooth the path for Persian merchants crossing Ottoman territory to Austria, but his real task was to assess the situation. According to his *Sefârat-nâma*, he left Baghdad and crossed the border near Kermânšâh on 1 Moĥarram 1133/2 November 1720, passing through Kermânšâh, Darjazîn, Hamadân, and Qazvîn to Tehran, where he delivered letters to Shah Solţân-Ĥosayn, who was in residence there (1105-35/1694-1722), and the vizier. He was accompanied on his return (18 Safar 1134/5 December 1721) by the Persian ambassador Mortazâqolî Khan, who carried letters to their Ottoman counterparts. Some time later the Ottomans declared war on Persia, most of which was by then under Afghan control.

Dürri Efendi was known for his virtuosity in casting chronograms and composed a *majmû'a*, the manuscript of which is kept in the Süleimaniye library (Esat Efendi, no. 3409). His fame is based mainly on his *Sefârat-nâma*, however. Aside from valuable information on Persia, it is also useful for the study of "embassy literature." It was first published in lithograph (*Relation de Dourry Effendy, ambassadeur de la Porte Ottomane . . .*, Paris, 1820; repr. in *Râşed tarîḳî III*, Istanbul, 1153/1740, pp. 93-100; 2nd ed., V, Istanbul, 1282/1865, pp. 372-98; a Persian translation of this edition has not survived). It was translated into French by Louis Langlès (*Relation de Dourry Efendi . . .*, Paris, 1810) and into Latin by Father Tadeusz Krusiński (*Prodomus ad Tragicam*

Bertentis Belli Persici Historiam seu Legationis . . .); an abridged version of the latter was translated into Turkish by Ibrahim Müteferrika (*Târiḳ-e sayyâḥ*, Istanbul, 1277/1860-61), which was in turn translated into Persian by 'Abd-al-Razzâq Donbolî (*Başîrat-nâma*, Tehran, 1369 Š./1991). The most recent Persian translation is by Moĥammad-Amîn Rîyâḥî (in *Sefârat-nâmahâ-ye İrân. Gozareşhâ-ye mosafarat wa ma'mûriyat-e safîrân-e 'otmânî dar İrân* (Tehran, 1368 Š./1989, pp. 49-98).

Bibliography: M. Aktepe, "Dürri Ahmet Efendi'nin İrân sefâreti," *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi I*, 1985, pp. 56-61. F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leiden, 1927; tr. C. Üçok as *Osmanlı tarih yazarları ve eserleri*, Ankara, 1982, pp. 354-55. *Ĥayât* (Istanbul) I/38, 1926, pp. 14-15; I/69, 1926, pp. 323-24. Şayḳî Meĥmed (Moĥammad) Afandî, *Waqâye' al-fożalâ'*, ed. A. Özcan, Istanbul, 1989, pp. 737-39. F. R. Onat, *Osmanlı sefîrleri ve sefaretnameleri*, Ankara, 1968, p. 59-61. Qâziasker Sâlim Efendi, *Tâḳera*, Istanbul, 1311/1893-94, pp. 239-44. Meĥmet (Moĥammad) Süreyya, *Sejell-e 'otmânî II*, Istanbul, (1891?); repr. Westmead, Hants., U.K., 1971, pp. 337-38. B. M. Tahir, *Osmanlı müellifleri III*, Istanbul, 1924, p. 8. A. Talay, *Bizim eller Van*, Istanbul, 1988, p. 82.

(TAHSIN YAZICI)

DUSHANBE (Pers. Doşanba "Monday"; in Russian known as Dyushambe until 1929, Stalinabad from 1929 to 1961, and Dushanbe after 1961), capital and most populous city of Tajikistan. It is located in the Hisor (Pers. Heşâr, Russian Gissar) valley, at an average altitude of approximately 823 m, on the Dushanbe river (Russian Dushanbinka), the lower course of the Varzob (Pers. Varzâb) at the confluence with the Luchob (Lüçâb). According to tradition, the name reflects an earlier practice of holding a market in the area on Mondays.

There is archeological evidence of human habitation in the Dushanbe region since the late Neolithic era. Speculation that there may have been a large ancient settlement on the site remains controversial. The earliest historical references to a village named Dushanbe are from the 17th and 18th centuries; by the early 18th century a small fort was associated with it ("Dushanbe," p. 353). Dushanbe and its environs were long subject to the beg of Hisor. In the 19th century the village of Dushanbe was a center for regional trade and artisanal production, including weaving, tanning, and ironworking (Ghafurov, p. 199). After a prolonged, though intermittent, struggle for control of the Hisor area among various local and regional rulers, the tsarist government allocated it to the amir of Bukhara in 1868, as compensation for the loss of other parts of his realm to the Russian governorship-general of Turkestan (Bartol'd, pp. 291, 430-31; Spuler, p. 247).

واقع انگیزه سفر او به ایران بررسی اوضاع آشفته کشور و گزارش آن به دولت عثمانی بود. گزارش دری درباره اوضاع پریشان ایران سبب بسته شدن پیمانی میان دو دولت روس و عثمانی بر سر دست اندازی به نواحی شمالی و غربی ایران شد. وی در این سفر با شاه سلطان حسین صفوی (۱۱۰۵ - ۱۱۳۵ ق) دیدار کرد. دری پس از بازگشت به استانبول (۱۱۳۴ ق) رئیس حساب رسان مالی دیوان عثمانی شد و یک سال پس از آن درگذشت. خاکجای او در گورستان شیخوفای استانبول است. وی در شعرهایش واقی و دری تخلص کرده است. شعرهایی به فارسی و ترکی در قالب های قطعه، قصیده و نیز لغزهایی از او به جا مانده است. از آثارش: دیوان در سه هزار و پانصد بیت که تنها نسخه دست نویس آن به شماره ۳۴۰۹/۱ در کتابخانه اسعدافندی نگه داری می شود؛ سفارتنامه ایران (ایران سفارتنامه سی) که مؤلف در آن بخش مهمی از رویدادها و اوضاع ایران در دوره شاه سلطان حسین را آشکار کرده است. سفارتنامه ایران در دوره زندگی مؤلف به فرانسه ترجمه شده است. این کتاب بارها به چاپ رسیده است.

منابع: پارسی نوسان آسیای صغیر، ۳۵؛ تاریخ امپراطوری عثمانی، ۴/ ۳۰۶۴، ۳۰۸۵؛ تذکره سالم، ۲۳۹ - ۲۴۴؛ دفتر کتبخانه اسعدافندی، ۱۹۸؛ سجل عثمانی، ۳۳۸ - ۳۳۷/۲؛ سفارتنامه های ایران، ۴، ۲۱ - ۲۴، ۴۴، ۴۹، ۵۰؛ عثمانلی مؤهلری، ۸/۳؛

Topkapı sarayı müzesi, 1/280 ; 2/322 ; Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi, 1/60 ; Türk edebiyatı ansiklopedisi, 2/406 ; Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi, 10/34-35 ; Türkiye yazarlar ansiklopedisi, 329-330 ; Yazarlar sözlüğü, 146.

سارم

دری (dor.ri)، سلیمان فرزند طیب افندی، ۱۲۳۶ - ۱۲۷۷ ق، اخترشناس، ادیب و شاعر عثمانی. پدر او مدرس بود. وی تحصیلات خود را در استانبول به پایان رساند. در ۱۲۶۶ ق در پادشاهی عبدالحمید یکم عثمانی (۱۲۵۵ - ۱۲۷۷ ق) وارد دستگاه دیوانی عثمانی شد. وی اخترشناس بود و از دانش ریاضی نیز بهره داشت. دری فرهنگ لغتی به فارسی به نام گهرریز تألیف کرده است. این کتاب در واقع نظریه های به تحفة

درویش یسوی (dar.viș.ya.sa.vi)، سده دهم هجری، شاعر و شارح عثمانی. از پیروان طریقه احمد یسوی، عارف مشهور ترک، بود. به سوریه، مصر، مدینه، ایران و آسیای صغیر و ماوراءالنهر سفر کرد. کتابهایش در تصوف و به نظم و نثر فارسی است. از آثارش: تسلی القلوب در شرح سه بیت نخست مثنوی معنوی که آن را به نام مبارزالدین شروان گرای (۹۸۵ - ۹۹۲ ق) سروده است؛ منظومه حجة الابرار در مقامات طریقه یسوی که آن را در ۹۹۶ ق به نام مراد سوم عثمانی (۹۸۲ - ۱۰۰۳ ق) در مقامات مشایخ یسوی به پایان برده است.

منابع: تاریخ نظم و نثر، ۴۰۶/۱ - ۴۰۷؛ زبان و ادب فارسی در قلمرو عثمانی، ۱۹۸؛ منظومه های فارسی، ۳۲۱؛ نگاهی به زوند نفوذ و گسترش زبان و ادب فارسی در ترکیه، ۳۳۰.

مزدک انوشه

دری (dor.ri)، عبدالباقی فرزند حسن بحری، ۹۹۰ - استانبول ۱۰۲۵ ق/۱۵۸۲ - ۱۶۱۶ م، شاعر عثمانی. پس از آن که تحصیلاتش را به پایان رساند، آموزگاری پیشه کرد و در مدارس چون مدرسه محمد پاشا درس داد. دری به فارسی، عربی و ترکی شعر می سرود و نظیرهای بر قصیده «نونیة» سیدلی سروده است. برخی اشعار وی در مجموعه ای که به شماره ۷۷۱ در کتابخانه علی امیری نگه داری می شود، آمده است.

منابع: سجل عثمانی، ۳۳۷/۲؛ تذکره الشعراء حسن چلبی، ۳۸۰/۱؛ Topkapı sarayı müzesi, 2/253 ; Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi, 2/400.

سارم

دری (dor.ri)، احمد فرزند ابوبکر وهبی، - استانبول ۱۱۳۵ ق/ ۱۷۲۳ م، دولتمرد، تاریخ نگار و شاعر عثمانی. پدرش از مردم وان بود و دری نیز در همان جا به دنیا آمد. دری در زادگاهش به آموختن دانش پرداخت. سپس به استانبول رفت و به دستگاه دیوانی عثمانی پیوست. در ۱۱۲۵ ق محاسبه چی (حساب رس) آتاتولی شد. در ۱۱۲۷ ق مثنوی سیاه عثمانی و حساب رس جزیه شد. در ۱۱۳۲ ق به فرمان احمد سوم عثمانی (۱۱۱۵ - ۱۱۴۳ ق) برای رسیدگی به امور گمرکی فرآورده هایی که از راه عثمانی از ایران به اتریش صادر می شد، به ایران سفر کرد. اما در

علي رضا قره بلوط , معجم المخطوطات الموجودة في مكتبات
استانبول و أناطولي, الجزء الأول, [y.y.,t.y.] , İSAM 141806

s. 30

08 İSAM 2006

0311 - دري أحمد بن أبي بكر وهي الوائي تم
Dürrî Ahmed Efendi

الإستانبولي العثماني الكاتب في الديوان العثماني الشاعر
المتخلص بدري وأيضاً بوائى المتوفى بإستانبول سنة

1720/1135

(أنظر : عثمانلي مؤلفري 190/3 ؛ سجل عثمانلي

331/2 ؛ تذكرة سالم 239 ؛ وقايع الفضلاء 471/4)

من تصانيفه :

1 - سفارت نامه = سفارت نامه ء إيران (ت)

عني أميري رقم 820 ؛ جامعة إستانبول 3228 ؛ طبع

في باريس 1820 طبع حجر ؛